

Kolmesta sanasta.

Kanta.

Kanta -substantiivimme melko vanhoja merkityksiä näkyy olevan 'kantapää'. Jusleniuksen sanakirja tuntee sen sekä lisäksi vain merkityksen 'kengän korko' ('häl; klack'). Viron *kand* g. *kanna* merkitsee Wiedemannin mukaan sekin mm. 'kantapäätä', 'sukan kantapääosaa' sekä 'jalkineen korkoa' ('Ferse, Hacke am Fuss, Strumpf, Stiefel'). Liivin *kuonda*, joka on äänteellisesti palautettavissa lähinnä asuun **konta* eikä *kanta*, mutta jota on silti vaikea erottaa mainituista suomen ja viron sanoista¹, merkitsee niinkään mm. 'kantapäätä' (Kett. 'Ferse'). 'Kantapään' merkityksestä ehkä on kehittynyt suomessa yleinen käytäntö *reen kannat*: seiso reen kannoilla (Gan.) 'stå bak på meden'.

Ilmeisesti kysymyksessä ei kuitenkaan ole mikään alkuperäinen ruumiinosan nimitys, vaan kaikki viittaa siihen, että niin 'kantapään' kuin myös muut tämän sanueen konkreettiset merkitykset ims. kielissä juontuvat aikaisemmasta 'k a n n a t t a v a n o s a n, t u k i o s a n' tjs. merkityksestä. Ajateltakoon vain seuraavanlaisia nykykielten käytäntöjä.

Sm. *kanta* Lönnr. 'bas, sockel, fot (t. ex. på svampar), fäste, grund, stubbe, stump': *vesan k.* 'nedra ändan af telningen', *mansikan k.* 'fästet hvarpå smultronet sitter', *napink.* Gan. 'knapplyckan, -foten l. -öglan', *niemen k.* Lönnr. 'uddens bas', *viisikanta* Gan. 'figura pentagona magica', *viikatteen k.* Lönnr. 'böjningen hvarifrån lien fästes i skaftet'; Viron Inkerin Kallivieri *kanta* 'kanto': puut leikattii pois, kannat jätettii lahotummaa.

¹ Kettunen Liv. Wb. ajattelee äänteellistä analogiavaikutusta *konna* 'sammakko'-sanan taholta.

vir. *vikati kand*, *sirbi k.* 'der Theil der Sense, der Sichel, woran der Stiel befestigt wird'; liiv. *vičkàrt kùonda* 'der hintere Teil der Sense';

aunuksen *kandu* Suojärvi: *mašton k.* 'maston juuri', Ahtia: *pedäjän kannal issuii vihmoa pidämäs*; Säämäj. 'kaalin juuren yläpää, joka jää törröttämään, kun kaalin kerä leikataan irti', *tuohuksen k.* 'kynttilän (loppu)pätkä', *kus synnyin sih kazvoin, sih i happaain kui griba* (tatti) *kannalleh* : sananparsi naisesta, joka samaan taloon syntyy ja kuolee naimattomana; *kandulyyhteh* (= *nabalyyhteh*) 'kuhilaan keskellä oleva lyhde';

vir. *kand* 'Fuss, Fussgestell, Untertheil': *masti k.* 'unterster Theil des Mastes' (vrt. Jämajan murteen *masti kannus* 'masti alumine osa', Eesti keele arhiiv), *kand* 'Oese, Henkel, Uerring, Kette, überhaupt was dazu dient, um etwas damit oder daran zu tragen';

liiv. *vã'rât kùonda* 'Vertiefung, in der sich die Säule des Tores, *kùonda-pũ*, dreht'.

Semmoinen sm. sanonta kuin *leivän kanta* Renv. 'margo panis defractus' (josta johdannainen *kannikka*: *leivän*, *kuun k.* 'margo exterior l. angulus eminens') on ehkä alkuaan merkinnyt 'leivästä viimeksi jäljellä olevaa nurkkausta' (vrt. aun. *tuohuksen кандu*) ja lienee sekundäärisesti kehittynyt merkitsemään esim. 'leivän ensimmäistä viipaletta'. Erikseen huomattakoon Gananderin mainitsema *koivun kannat* 'björck knoppar', 'gemmae betulae', siis = 'silmut'. Tämä merkitys tunnetaan nyky-murteissamme ainakin Keski-Suomessa («Pijan siitä lehen kanta aokijoo ku aorinko hellittää», Äänekoski; «lehen kannat» = 'lehden silmut', Ähtäri) ja Etelä-Pohjanmaalla («leheren kanta» = 'silmu', Kuortane); lisäksi se tunnetaan aunuksessa («lehten kand on työndynyh», Säämäjärvi) ja lyydissä (*kand*, -ad Kujola 'kasvin umppu, nuppu', Šuojun Viidana).¹

Kanta-sanan abstraktisetkin ja muut kuvaannolliset merkitykset voidaan samoin luontevasti johtaa edellä olettamastamme vanhasta merkityksestä. Huomattakoon esim. seuraavanlaiset käytännöt.

Lönnr.: *miehen k.* 'början till man, blifvande man' (Kalev. 24: 46), *olla samaa l. yhtä kantaa* 'höra till samma art, slag l. ras', *pysyä kannallaan* 'ha fortfarande bestånd'; Gan.: *se on asian kanda* = *sijnä seisoo asian k.* = 'därpå beroor saken', *selvittää asia kannallensa l. kannoillensa* 'redogöra omständligen för saken', *asia on sillä kannalla* 'saken är så fatt, så beskaffad', *samalla kannalla* 'på samma fot, i samma skick'. Soikkolan inkeröismurt. *kanda* 'syy': *mist kannāst teil rīda algui?* — Aunus: (Ahtia, Suojärvi) *dengan kanda katkeñi* 'rahat loppuivat', (Säämäjärvi) *eri kandoa*

¹ *Kanta* näkyy olevan niitä omituisen harvinaisia omaperäisiä ilmauksia, mitä aito kansankielemme vanhastaan tuntee botaanista 'silmun' käsitettä varten. Itse *silmu* näyttää oppitekoiselta.

ollah lapset, ei olla yhten emää hyö; kandukundu 'suku (laajimmassa merkityksessä), heimokunta'; tämä laps on izän kandah 'isän näköä'; poijan kandu (sukuhaara, puoli) kai loppiihez a tyttäred vie eletäh; se taloi on hyväl kannal nygöi elämäs 'hyvässä kunnossa'; juov elot kai kandoa myö 'juomalla hävittää kaiken omaisuutensa'; vie ei tšäärän kandu lähte, vie pyörii itšez (nuha ei ole vielä kokonaan loppunut); izän kandah polgoo 'seuraa isänsä esimerkkiä'; igeä kaikkie yhtel kannal (samalla tavalla) ei soa eleä ni kel, mitahto sykyrmy roih 'sykkyrä, kommellus tulee'.

Kanta -substantiiviin ja sen edellämainittuihin ims. vastineisiin haluaisin etymologisesti rinnastaa ensinnäkin sen tunnetun substantiivipesyeen, johon kuuluvat mm.

suomen *kanto* Jusl.: *cando* 'stipes, truncus, caudex', 'stubbe, bäl', Renv. 'caudex l. truncus residuus arboris abscissae, terrae adhaerens', 'Stubbe, Stammende'; Lönnr.: ei vesa kauvas kannosta kasva; meni kannollensa kasvamaan 'flyttade tillbaka till sitt föräldrahem (t.ex. om en som varit bortgift)';

viron *kan|d, -nu = kän|d, -nu* Wied. 'Baumstumpf, Stamm, Wurzelstock, fig. Geschlecht, Familie'; mull ei ole kandu ega vösu = 'ich habe gar keine Verwandte', ühest kannust 'von einem Stamm, Geschlecht';

liivin *kañd* Kett. 'Baumstamm, Stubben; Unterlage für einen Heuschober';

lapin N *guoddo*: *gud|du-* Nielsen 'stump (of tree)', '(rot)stubbe', Wikl. 'umgefallener Baumstamm', R *köttē* Lagercr. 'ein Baum(-Stamm), der umgefallen ist und sich am Verfaulen findet', Wefs. 'Baumstumpf' jne.¹

mordvan E *kando*, M *kandä* Paas. 'umgefallener Baum, Windbruch';

vogulin P *kēnt*, LO *ᵏχāntä* jne. 'Speicherpfahl' (KANNISTO SUST 46 s. 102); tähän kuuluu ilmeisesti myös ostjakin vastaava sana: *k'ant'* jne. Karjalainens Ostj. Wb. s. 315 'aitan jalka l. patsäs'.

Äänteellisesti ei tietääkseni mikään vastusta näitä yhdistyksiä. Merkitykset taas ovat osittain aivan identtiset (suomen *kantahan* merkitsee mm. juuri 'kantoa'), osittain luontevasti palautettavissa olettaamme suhteellisen alkuperäiseen 'kannattavan osan, tukiosan' merkityksen. Oudoksuttavinta on se, että toisaalta muutamissa lapin murteissa, toisaalta yhtäpitävästi mordvassa sm. *kanto* -sanan vastineet merkitsevät 'kaatunutta puunrunkoa, tuulenkaatoa' eivätkä siis 'kantoa'. Edellytän, että lapin noissa murteissa ja mordvassa on tapahtunut merkityksenkehitys 'kanto' > 'kaatunut puunrunko', mikä tavallisen »pars pro toto»

¹ T. E. UOTILA on FUF 26 s. 145 yhdistänyt sm. *kanta* -sanaan syrjäänistä subst:n *gīd* 'nuotan perä; joen mutka; viikatteen varsi' ja lapista subst: N *gad|de* 'ranta, äyräs'. Merkitysoipilliset seikat mielestäni estävät hyväksymästä näitä rinnastuksia.

-nimenvaihtoprosessin tietä on helppo ymmärtää suoritetuksi etenkin sellaisissa alkukantaisissa oloissa, joissa tuulenkaadot ovat olleet suhteellisesti paljon yleisempiä näkyjä kuin myöhemmän hirsirakennustekniikan valtakautena. 'Kanto' -merkityksen vanhuuteen viittaa nähtävästi myös mainittujen obinugriilaisten sanojen merkitys, joka ilmeisesti edellyttää kehitystä 'kanto' > 'kannatuspaalu'. Mainittakoon, että sgr. kielistä on esitetty toinenkin etymologinen pesye, jossa esiintyy rinnan merkitykset 'kanto' ja 'tuulenkaato', nim. se, johon kuuluvat lapin *jalnes* 'kanto', votjakin *jal* 'kanto' ja vastaava ostjakin sana, esim. Vj. (karkeasti merkiten) *joŋkəl* 'metsässä makaava puunrunko' (TOIVONEN FUF 17 s. 284, vrt. Karjalainens Ostj. Wb. s. 164).

Ja vihdoin pidän todennäköisenä, että suomen *kanta* ja *kanto* edellälueteltuine vastineineen ovat pohjimmaltaan identtisiä ikivanhan *kantaa* 'ferre, portare' -v e r b i n kanssa. Ajateltakoon erikoisesti tämän verbin sellaista merkitystä kuin 'kannattaa, pitää koholla', esim. Renv.: *jää kantaa miehen* 'glacies fert l. sustinet virum', *venhët kantaa* 'scapha fert l. capit'; vrt. viron (Wied.): *jää ei kannaa* 'das Eis trägt nicht', *vett kandma* 'wasserdicht sein', liivin (Kett.): *jei äp kända ve'l* 'das Eis trägt noch nicht'. Vrt. edelleen etäsukukielistä: lpN *guod'det* Nielsen 'bære (også om is og føre)', mdE *kandoms* Paas. 'tragen, bringen', tšer. *kondam* Paas. (Ost-tscher. Wb.) 'kantaa; tuoda', vog. *χūnti* 'ottaa selkäänsä', ostj. *k'antâmta* Karj. Ostj. Wb. s. 319 'kantaa selässään, nostaa selkäänsä'; samJ *hānau*, T *kuanda'ama* jne. 'forttragen' (SETÄLÄ SUSÄ 30: 5, s. 68).

Katsoisin siis, että substantiivit *kanta* ja *kanto*, jotka molemmat palautan merkitykseen 'kantava osa', suhtautuvat verbiin *kantaa* periaatteellisesti samoin kuin lukuisat muut ikivanhat nominivartalot vastaaviin identtisiin verbivartaloihin, esim. kuten substantiivi *tuki* suhtautuu verbiin *tukea*.

Suomia.

Nyky-suomen kirjakielessä *suomia* on 'p i e k s e m i s e n' synonyymi. Cannelin selittää sitä mm. '(piestä) pryglä, basa, hudstryka, hudflänga', Lönnrot mm. 'piska med ris l. spö, risa, gissla, pryglä', Juslenius 'verbero, virgis caedo', 'piskar, hudflänger, rijsar'. Ganander mainitsee esimerkkeinä verbin käytöstä: Hän suomittiin (vanha virsik. 152: 7) = 'plågades'; Suomittakoon Telottajalda 'warde af bödelen hudstruken' (lakitekstistä); substantiivi *suomia* Gananderin mukaan = 'som slår, profoss'. Kansankielessä verbi on 'pieksemistä' tarkoittavana tuttu yleisesti varsinkin Länsi- ja Keski-Suomessa. Mainitun kirjakielisen asun ohella tunnetaan samaa merkitsevänä myös pitempi johdannainen *suomita : suomitsen*

(ilmoitettu mm. Tl. Karjalasta, Padasjoelta, Kangasniemeltä ja Jääskestä).

Jo Renvallin sanakirja tietää, että *suomia* merkitsee Pohjanmaalla »id. ac s u o m u s t a n» = 'desquamo e.c. piscem', 'abschuppen'; Lönnrotin selityksen mukaan niinkään 'fjälla (suomustaa)'. Nykymurteissakin *suomiminen* tarkoittaa 'suomustamista' Suomen Pohjois-Karjalassa, Keski-Pohjanmaalla Muhoksen seutua myöten ja Kainuussa (mainintoja mm. seuraavista pitäjistä: Ilomantsi, Tohmajärvi, Kontiolahti, Eno, Juuka, Lappajärvi, Kaustinen, Lohtaja, Piippola, Vihanti, Puolanka, Suomussalmi, Pudasjärvi).

Suomen Etelä- ja Pohjois-Karjalassa sekä osittain Pohjois-Savossa ja Etelä-Pohjanmaalla *suomia* -verbi tarkoittaa heinäpieleksen tms. s u k i m i s t a haravalla tai myös hiuksien sukimista kammalla; esim. Räisälä: »suomii» = karsia esim. heinäseipästä irtonaiset heinät pois; Vpl. Pyhäjärvi: »Raapattii rannit sakset, Tehtii terävät veitset, Leikattii lellit hiukset, Hiukset soriat suomittii» (VR XIII: 1 n:o 1169); Eno: Pieleksen ympäryys suomittiin haravalla, jolloin irtoheinät karisivat maahan; Kitee: »Suomi tuota tukkoosi tyttö!»; Nilsiä: Heinäsuova kun on luotu, haravalla suomitaan (ripsutaan); Laihia: »Suomi vähän siältä takasta heinijä jottei ripaja pitkin peltua!»; »Flikka tuu tänne, mä suamin hiukses!» (= selvitän; se tehtiin pellovaasharijalla eli karstalla).

Lönnrotin sanakirjan lisävihkon mukaan *suomia* on myös = 'bortrifva': s. vaatteet toisen päältä. Tämä merkitys on saatu itäkarjalaismurteista; vrt. *šuomie* Genetz TVKK 'k i s k o a p o i s (vaatteet toisen päältä)'.

Suomen itämurteissa ja Itä-Karjalassa puheenaolevalla verbillä tavaetaan vielä 'l a p i o i m i s e n' ja 'l a k a i s e m i s e n' merkitysryhmät. Esim. Kontiolahti: »Suomitaal lapiilla soroo kärritiellä kuoppiin täötöks»; Polvijärvi: Pitää tiet suomia, että pääsee (pyryn jälkeen) kulkemaan; »pitäs tua (= tämä) lattiikii suomii kun on niin paljon roskii ettei jaksa kualoo ennee»; »pitäs niitä potakkoja (perunoita) ruveta suomimaan» (lapiolla kaivaen nostamaan pellostasta); Ilomantsi: 'kaapia esim. rautalapiolla tuvan rappusista niihin takertunut lumi ja jää'; Impilahti: »Niin oli tuutšane talvi jotta aina sai olla lunta suomimassa»; Salmi: *suomie* Pohjanvalo 'lapioida lunta'; Säämäjärvi: »Suomin lumet levol» = 'loin lumet katolta'; Uhtua: »Suomi lumet pois pihalta!»; lyydiläismurteet: *suomida* Kujola 'luoda lunta': lunte suomitah labjal.

Epäilemättä kaikista näistä *suomia* -verbin merkityksistä alkuperäisin on 'suomustaa, raapia suomukset irti kalasta'. Tästä 'kaapimisen, raapimisen' merkityksestä on tietysti suoraan päästy esim. 'lumen lapioimisen'

merkitykseen; semologisen väliasteen muodostaa yhä vielä edellä Ilomantsin murteesta mainittu käytäntö 'kaapia esim. rautalapiolla lunta ja jäätä'. 'Kaapimisesta' on niinikään vain lyhyt askel 'lakaisemalla puhdistamiseen', samoin 'riistämiseen, (esim. vaatteiden) pois kiskomiseen'. Toisaalta 'lapiomisesta' on päästy helposti myös 'perunoiden lapiolla kaivamisen' merkitykseen.

Etäisimmältä näyttää kirjasuomen nykyisin ainoa merkitys 'piestä'. Että tässäkin sentään on kysymyksessä 'suomustamisesta' kehittynyt kuvakielisyys, käy ilmeiseksi, kun otetaan huomioon, että myös *suomustaa*-verbi, jonka valtamerkitys nykysuomessa on 'kaapia (kalasta) suomukset pois', esiintyy sekin myös merkityksessä 'piestä': Lönnrot 'prygla eftertryckligt (antaa hyvästi selkään)'; muistettakoon esim. Kiven Seitsemän veljeksien I luvusta seuraava kohta: »Silloin lausui taasen vouti: apajassahan olette, luikkarit, koreasti apajassa, josta ette pääse ennenkuin on teitä hieman suomustettu muistoksi, pieneksi muistoksi teille, mitkä jalkajuonet olette meille saattaneet, luikkarit.» Myös *virossa* vastaavat verbit, sekä *soomitsema* että *soomustama*, merkitsevät molemmat sekä 'schuppen, abschuppen' että 'prügeln'. Toinen yleinen privatiiviverbi *höyhentää* on samoin saanut myös kuvaannollisen merkityksen: Lönnr. 'klå, piska': kyllä hän pojan höyhensi = 'piskade upp'.

Verbi *suomia* on näin ollen tietysti sukua substantiiveille *suomus* = *suomu* Renv. 'squama piscium', 'Fischschuppe', joka juontuneee uralilaisesta kantakielestä asti (ks. esim. PAASONEN Beiträge 15) ja jonka vastineita ovat esim. lapin N *čuobmá* 'kalan nahka', Kld. *čūmm* id. Muissa sukukielissä merkityksenä on yleisesti '(kalan) somu', niin jurakki-samojedissa asti, mutta useasti myös 'kuori (esim. puun, pähkinän, munan, nauriin, perunan)' sekä sekundäärisesti '(hopea)raha'. Lapin *čuobma*-asun tarkka äännevastine olisi nykysuomessa **suomi*: **suomen*, jota vastaava eteläviron murteiden *soome* g. *soome* tarkoittaa 'suomua' (Wied. '= soomus') sekä johdannaisadjektiivit *soomene* ja *soomine* 'suomuista' (Wied. 'schuppig'). Voidaan olettaa, että **suomi* suomessa on aikoinaan merkinnytkin 'kalan nahkaa' (sitä paitsi luultavasti jo myös 'suomua', koska juuri sen säännöllisellä verbijohdannaisella on nimenomaan 'suomuksien poistamisen' merkitys¹ ja että *suomus* on siitä samanlainen johdannainen kuin esim. *sormus* sanasta *sormi* merkiten siis alkuaan 'kalan nahkaan kuuluvaa' tjs. (vrt. myös *hius*: *hipiä*). *u*-loppuinen *suomu* on ehkä ennem-

¹ Merkitykset 'kalan nahka' ja 'suomus' eivät näy aina pysyvän helposti erillään; niinpä Salatsin liivissä *kala nāg* on tarkoittanut 'suomusta', kun taas muuten liivissä siihen merkitykseen on käytetty suomen *suomus*-sanana etymol. vastinetta (Kettunen, Livisches Wörterbuch).

minkin abstrahoituma sanasta *suomus* kuin itsenäinen kantasubstantiivin johdannainen. Kenties *suomi* 'suomalainen (subst.)' on alkuaan ollut sama sana kuin **suomi* 'kalannahka; suomus'. Toistaiseksi selvittämättömän merkityksenkehityksen 'kalannahka (tai suomus)' >> 'suomalainen'¹ tapahduttua **suomi* -sanan alkuperäinen merkitys unohtui kokonaan ja sitä jäivät välillisesti kuvastamaan vain johdannaiset *suomus* ja *suomu*. — Verbi *suomia* sopii tietysti **suomi* -substantiivin privatiiviseksi johdannaiseksi; vrt. esim. *kuoria* : *kuori*.

Hakea.

Etsittihin, eipä löytty,
haettihin, ei havaittu [isolle härälle iskijää]. 20: 83—4.

Haki haljakan sinisen,
alta maksankarvallisen,
päälle paian palttinaisen [Annikki veljelleen Ilmariselle]. 18: 355—7.

Näissä Kalevalan kohdissa kuvastuvat nykysuomenkin *hakea* -verbin kaksi päämerkitystä: 1) 'e t s i ä', 2) 'n o u t a a, käydä tuomassa'. Kolmas yleiskielessä tavallinen merkitys on, kuten tunnettua, 't a v o i t e l l a, pyrkiä saamaan (esim. virkaa, apurahaa, oikeusistuimen hyväksymystä)'. Olennaisesti muunlaisia *hakea* -sanan merkityksiä en ole nykysuomesta huomannut, en murteistakaan. Sen sijaan Agricolalla esiintyy yhdessä kohden »Weisut ia Ennustoxet Mosesen Laista ia Prophetista Wloshaetut» -teosta tekijännimijohdannainen *hakija* seuraavassa mielenkiintoisessa yhteydessä: Catzo, Mine vlosleheten monda Calamieste, sanopi Herra, ne pite heite calaman. Ja sitelehin mine vlosleheten monda *Hakiata*, iotca heite pite fangitzeman iocaitzest woresta, caikista Cuckuloista, ia iocaitzest

¹ Kummallisuudestaan huolimatta se ei ehkä olisi periaatteellisesti sen selittämättömämpää kuin kansallisuudennimien *vatja* ja *lappi* kehittyminen joistakin sellaisista merkityksistä kuin 'kaista, kiila', 'tilkku'. Ks. viimeksi ERKKI ITKONEN Vir. 1946 s. 405—. Jos on lähdettävä alkumerkityksestä 'kalannahka' (eikä 'suomus'), lienee syytä ottaa huomioon sekin tosiasia, että kalannahkaa on alkukantaisissa oloissa käytetty erinäisten pukimien tekoaineena. »Särskilt har det varit sommardräkten som tillverkats av samojederna i väster och till kamtschadalerna i öster. — — — De fiskslag som ifrågakommit ha varit olika lax- och gäddarter samt speciellt lake.» (GÖSTA BERG Säckar av ålskinn, Från Gästrikland 1936. Hän viittaa K. B. Wiklundin esitykseen teoksessa Svenska kulturbilder 12, 1933, s. 193.) Mainittakoon, että K. LEEM teoksessaan Beskrivelse over Finmarkens Lapper (København 1767) s. 74 kuvailee näkemäänsä lappalaismiehen lohennahkapäähinettä. Obinugrialaisten kalanahkapukimista ks. esim. I. MANNINEN Suomensukuiset kansat (1929) s. 352. Itämerensuomal. kansojen keskuudesta en ole huomannut vastaavia tietoja esitetyn.

Kiuraoista. (Jer. 16: 16, Agr. teokset III 542.) Vastaava kohta 1642-v:n Raamatusta kuuluu: . . . sijtte lähetän minä monda m e d z ä m i e s t ä, jotca heitä pitä käsittämän caikilla vuorilla, caikilla cuckuloilla ja caikisa kiviraunioisa. Nykyisessä suomennoksessa: 'käsken tulemaan monta m e t s ä s t ä j ä ä, ja he heitä metsästävät'. Latinaksi v. 1947 (Biblia Sacra juxta Vulgatam Clementinam, Rooma): 'et post haec mittam eis multos v e n a t o r e s, et venabuntur in omni monte, et de omni colle, et de cavernis petrarum'. *Hakijalla* Agricola on siis ilmeisesti tarkoittanut 'metsästäjää'. Tämä merkitys johdattaa, kuten jo aikaisemmin (Suomi 101 s. 23) olen huomauttanut, mieleen vastaavan viron sanan eräät käytännöt. Ensinnäkin on syytä muistaa, että subst. *hagias* = *hagijas* Wiedemannin mukaan = 'Jagdhund' (Kettunen: *hagijas* 'metsäkoira; ajokoira').¹ Lisäksi Wiedemann tietää, että *hagama* -verbillä on seuraavat merkitykset: 1) 'schreien, anschreien, schreiend sprechen, zanken': *sutt h.* = 'einen Wolf scheuchen durch Anschreien'; 2) 'mit grossen Setznetzen Fische fangen (indem man sie hineintreibt)' (Saarenmaan murt.); 3) = *hagama* = 'raffen, zu erlangen suchen'. Sanalla on siis kaksikin pyyntitekniikan alaan kuuluvaa erikoismerkitystä. Vielä tarkempia tietoja tästä viron verbistä saamme A. KASKIN kirjoitukseen »Eesti rahvakeele-sõnaraamatu koostamise printsiibid» (kokoomateoksessa Teaduslik sessioon 23.—29. aprillini 1947, julkaissut Tartossa Eesti NSV Teaduste Akadeemia) liitetyvästä *hagama* -koeartikkelista. Siinä mainitaan seuraavat 9 merkitysryhmää: 1) 'ahnehtia itselleen', 2) 'etsiä', 3) 'kolkata kalaa (nuijalla jään läpi)', 4) 'usuttaa koira ajamaan eläintä', 5) 'tajuta, oivaltaa, ymmärtää; ajatella', 6) 'säikyttää (sutta) huutelemalla', 7) 'torua (lasta), kieltää, varottaa; riidellä vastaan', 8) 'korjata, järjestää', 9) 'koota, kerätä'. Wiedemannin mainitsemiin on siis tässä liitetty vielä kolmas pyyntitekniillinen merkitys: 'kolkata (kalaa)'.

Nämä tiedot viron verbin käytännöistä yhdessä Agricolan *hakija* 'metsästäjä' -käytännön kanssa verrattuina suomen ja viron verbin muihin merkityksiin oikeuttavat nähdäkseni oletamaan, että *hakea* -verbin jokin

¹ Epävarmana sen sijaan pitäisin, kuvastavatko seuraavat suomen *hakija* -teki-jännimen käytännöt mitään vanhaa vai onko kysymys runotyylin tilapäisluomuksesta:

kukuta nyt koiroani,
 haukuta *hakijatani* . . . (Kanteletar II 340.)
 Päästä poikasi pahoista,
 haitasta *rahanhakija*,
 jotta koiran kohti juosta,
 Penun oike'in osata . . . (Kant. II 341.)

suhteellisen alkuperäinen merkitys on ollut juuri 'ajaa takaa, tavoittaa (riistaa)'. Tästä kehitys on voinut luontevasti viedä toisaalta merkitykseen 'etsiä' (sekä suomessa että virossa) ja edelleen merkitykseen 'noutaa, käydä tuomassa' (suomessa), toisaalta (virossa) 'kahmimiseen, tavoittamiseen, ahnehtimiseen, keräämiseen' tai 'ahdistamiseen, torumiseen, varottamiseen' ja siitä 'riitelemiseen, vastaan hangoitteluun'. Alussa mainittu suomen nykykielen 3. merkitys (juridinen) lienee käännöslainatietä syntynyt; vrt. esim. ruotsin *söka* ja ranskan *chercher*-verbien vastaavia käytäntöjä. Mielenkiintoinen abstrahoitumisprosessi on virossa johtanut 'tavoittamisen, takaa-ajamisen' merkityksestä 'tajuamiseen, ymmärtämiseen, oivaltamiseen', jopa 'ajattelemiseen', mikä suuresti muistuttaa suomen *käsittää*-verbin kehittymistä 'kiinni ottamisen' merkityksestä 'ymmärtämiseen'. Viron merkityksiin 'korjata, järjestää' verrattakoon esim. suomen *ajaa* (alkuaan 'karkottaa edellään')-verbin käytäntöä ilmauksessa *ajaa asiaa*.

Jos siis *hakea*-verbin suhteellisen alkuperäinen käytäntö näin ollen on ollut riistanpyynnin alaan kuuluva, niin sen semologiselle kehitykselle tarjoavat erinäisiä vertauskohtia esim. sellaiset verbimme kuin *noutaa* ja *pyytää*. Kuten Y. H. TOIVONEN on osoittanut (FUF 22 s. 156), *noutaa*-verbin edeltäjä on todennäköisesti jo uralilaisessa kantakielessä merkinnyt '(otuksen) takaa-ajamista, (jälkien) seuraamista' tjs. ja tästä perusmerkityksestä on kehittynyt esim. suomen nykyinen merkitys 'käydä tuomassa' sekä viron merkitys ('ahdistaa' >) 'vaatia'. *Pyytää*-verbi taas, jolle ei sen paremmin kuin *hakemiselle*kaan¹ ole toistaiseksi löytynyt vastinetta etäsukukielistä (lapin *biw'det* mm. 'jage, fange, fiske' on laina suomesta), on ims. kielten yhtäpitävän todistuksen mukaan aikaisemmin merkinnyt 'pyydystämistä' (itäkarj. *pyydeä* 'pyytää riistaa', lyyd. *pūdādä* Kuj. 'pyytää (otusta, kalaa)', vatj. *pūvvän* 'pyydystän', veps. Tunkelo *pūūdap kaad*, vir. *pūūdma* mm. 'fangen, erwerben') ja siitä ovat kehittyneet suomen merkitys 'anoa, kysyä lupa' sekä viron merkitykset 'yrittää, pyrkiä, vaatia, etsiä'. *Hakea*-sanakin voitaneen siis liittää niihin kielellisiin »eräelämän muistoihin», joita TOIVONEN on hauskaasti esitellyt viimeksi teoksessaan *Sanat puhuvat* (s. 176—).

LAURI HAKULINEN

¹ SETÄLÄN FUF 2 s. 238 suomen *hakea*-verbiin rinnastama tšeremissin *šəŋäš* (ei *šəŋäš*, niin kuin mp., mikä perustunee, kuten tri Erkki Itkonen minulle ystävällisesti on huomauttanut, Troitskin sanakirjatiedon virheelliseen translitterointiin) 'durchsuchen' ei äänteellisistä syistä voi olla meidän sanamme etym. vastine (*ŋ* ei voi vastata *k*:ta). Vrt. myös PAASONENS Ost-tscher. Wb. sub voce *šəŋam* 'etsiä, puurtaa, penkoa'.